Д. МАРИНОВЪ.

ЕВТИМИЙ

ПАТРИАРХЪ ТЪРНОВСКИ

ЖИВОТЪТЪ
и
духовно обществената му
дѣятелность

БИОГРАФИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ.

1900.
Печатница „Побѣда.“
Русе.

21137
У
R 900.7
963792 3
9/

V95 x0 97
инв. 21134
отд. III-1706
Варна

ЖИВОТЪТЪ

на великиятъ български светитель и послѣденъ Търновски патриархъ Евтимий.

17 ЮЛИЙ.

> „Като звѣзда незаходима, която съ лѫчитѣ си на учението е просвѣщавала цѣлата българска страна и всичкитѣ сѣверни земи до океана и западнитѣ до Илирика си се явилъ трижблаженний светѣйши, отче Евтимие, пастирю добрий, който стоишъ на равно мѣсто съ светитѣ анґели, и съ апостолитѣ си еднаквонравенъ; не съкровищата на сребролюбието свѣтско си потърсилъ, а височината на смиреностьта и мѫдростьта си посочилъ намъ; изгонвание, заточение и гонение си приелъ и съ това на отечеството и народа въ врѣме на бѣдитѣ си се показалъ подкрѣпитель: и мнозина си привелъ къмъ благочестие. Заради това и Христосъ те увѣнча съ вѣнецъ на побѣдата. И понеже имашъ голѣмо благоволение прѣдъ Него, бѫди покровитель на своятъ народъ и моли се за нашитѣ души.“
>
> (Стихира, прѣписана изъ единъ откъслекъ рѫкописъ въ бобошевскиятъ монастиръ „Св. Димитрия.“

Съ такива възторжени и хвалебни думи светата българска църква, въ врѣме на тежкитѣ дни на нашето отечество, се обръщала къмъ най-великиятъ отъ своитѣ иерарси и го молила да закриля хубавото българско отечество и злочестиятъ български народъ. И тоя великъ светитель, който още приживѣ е знаялъ всичката невиность на тоя народъ, не е останалъ глухъ на тия молби на светата църква, а е закрилялъ, и отечеството, и народа, и, въ срѣдата на тежкитѣ дни, давалъ е крѣпость на народа да носи теглилата, крѣпилъ го е

57

въ благочестието и въ надеждата за по-добри и честити дни. Настѫпило обаче врѣме, когато едно инородно духовенство, влѣчено отъ чисто свѣтски и политически цельи и стрѣмежи, бѣ турнало въ основата на своята светителска и черковно служебна дѣятелность да изтрѣбва и заличва всички спомѣни, които бѣха останали отъ нѣкогашното старо българско черковно-духовно, па и политическо минало: подъ влиянието на тия цельи рѫката на това духовенство заличи много скѫпи за насъ спомѣни, па заличи и спомѣнътъ на най-великиятъ между всичкитѣ славянски, иерарси-патриарха Търновский Евтимия. Така се минало много врѣме, и за великиятъ иерархъ Евтимия, както и за неговата знаменита светителска дѣятелность нищо се не знаяло. Отецъ Паисий въ своята историйка за първъ пѫть изнесе на свѣтъ името на светителя Евтимия между българскитѣ светци, но и тамо се спомѣна само въ нѣколко редове за него. Въ по-подирнитѣ книжовни трудове името на Светителя Евтимия не остана забравено, нъ никѫдѣ се не даде цѣлото негово житие и оцѣнката на неговата прѣвелика светителска дѣятелность. За да извадимъ изъ забвение спомѣнътъ на тоя нашъ иерархъ, даваме тука мѣсто на неговото житие и на неговитѣ страдания за българското отечество и за българскиятъ народъ. 1)

Родителитѣ на блажениятъ Евтимия сѫ били отъ знатнитѣ търновски болери и велможи; имената имъ сѫ останали въ забвение. Тѣ сѫ били високо добродѣтелни и благочестиви людие и останали сѫ недо-

---

1) Ползували сме се отъ Похвалното слово на Григория Цемблака, архиепископа Руски, родомъ българинъ, което е той написалъ въ честь на патриарха Евтими и отъ нѣкои наши лично събрани бѣлѣжки.

сѣгнати отъ общата въ онова врѣме развала; тая добродѣтель и това благочестие тѣ сѫ вкоренили и въ душата на своето дѣте, на което мїрското име е останало неизвѣстно, а само монашеското. Евтимий се родилъ около 1330 година, и още отъ малъкъ е проявилъ ония добродѣтели, които го украсявали до самата му смърть. Той е билъ единственото дѣте на родителитѣ си, и тѣ положили голѣмо старание за неговото възпитание и образование. Надаренъ отъ Бога съ голѣма душевна дарба, блажений Евтимий показалъ голѣмъ успѣхъ и надминалъ всичкитѣ си връстници; още въ десетата си година той показалъ такъво разсѫждение, което изумило неговитѣ учители, а въ седемнадесетата си година той знаялъ стариятъ елински езикъ много добрѣ и запознатъ билъ съ творенията на Св. Отци и на елинскитѣ философи. Родителитѣ му, които слѣдили напрѣцванието и прѣуспѣванието на своето дѣте, съ голѣма душевна радость, приготвяли го въ всичко, което щѣло да направи отъ Евтимия единъ знаменитъ светски человѣкъ и родолюбецъ. Божието провидѣние обаче е упѫтвало блажениятъ момъкъ къмъ друго поле, къмъ другъ подвигъ. Запознатъ съ земната свѣтска философия, младиятъ Божий избраникъ е ламтѣлъ за небесната висша философия, и въ него все повече расло и крѣпнало желание да се посвети на Бога и на светата българска църква. Като зрѣлъ и мѫдръ момъкъ, блажений Евтимий е съзиралъ голѣмото падание въ нравственно-религиозно отношение на тогавашното общество, и сърдцето му се обливало съ кръвь отъ скръбь. Почитанието къмъ религията и Бога е било много отслабнало; царьтъ и болеритѣ били се прѣдали на свѣтски наслади; царицата и болеркитѣ сѫ гледали само да се китятъ съ различни накити, да се обличатъ въ копринени облѣкла и да си правятъ лицата и снагата съ различни правилки; другиятъ по-доленъ свѣтъ, по примѣра на своитѣ голѣмци и първенци, гледалъ е да стигне и въ накититѣ, и въ правилкитѣ и въ насладитѣ тия свои видни людие, а за Бога, за религия па и за нравственъ животъ, никой не искалъ да чуе, никой не искалъ да знае. Може би младиятъ избраникъ Божий е билъ не веднъжъ свидѣтель на оная грозна гледка, която ни описватъ нашитѣ народни пѣсни: какъ нашиятъ тогавашенъ прохаленъ болеринъ е влизалъ въ черквата на конь, какъ е болъ нафора на маждрака си и какъ е зималъ конка отъ коня, — и въ душата му се разгорѣло желание да издигне тоя падналъ свѣтъ и да го опѫти къмъ нравственъ и чистъ животъ. За да постигне това свое желание, блажений Евтимий избралъ пѫтьтъ на черковниятъ служитель, и той рѣшилъ да стане монахъ. Това негово рѣшение крѣпнало въ него изъ день въ день, и най-накрая обзело цѣлото му битие. Да ли той е съобщилъ на родителитѣ си за това свое рѣшение, не се знае, нъ вѣрното е, че тѣ не сѫ му никакъ досаждали съ обикновенитѣ подсѣщания, да се ожени. Въ това положение душевно се намиралъ блажениятъ момъкъ, когато въ Търново пристигналъ знаменитиятъ български отецъ *Теодосий, ученикътъ на светаго Григория Синаитскаго.* Прѣподобний Теодосий, като не намѣрилъ никѫдѣ спокойно мѣсто, кѫдѣто да прѣкара послѣднитѣ си дни въ отшелничество, върналъ се въ своето родн мѣсто, Търново. Той дошелъ въ Търново, едно да търс удобно мѣсто за съзерцание, а друго, дано спомогн въ нѣщо да се изкорени невѣрието, което бѣ овладѣл обществото. Той намѣрилъ такъво удобно мѣсто в околностьта на Килифарската пустиния, на единъ по високъ върхъ, която била покрита съ гжста непроходима гора; на тоя върхъ светий Теодосий основалъ скитъ, който скитъ за кратко врѣме станалъ величайша лавра. Светиятъ и ангелски животъ Теодосиевъ билъ до толкова издигналъ преподобниятъ Отецъ, щото Св. Теодосий билъ въ това врѣме най знаменитото духовно лице, не само въ цѣлото българско царство, нъ въ цѣлата Византийска Империя. Неговото завръщание въ Търново направило голѣмъ шумъ въ цѣлата държава, защото той билъ строгъ Отецъ и изобличитель.

Най-напрѣдъ блажений Евтимий узналъ за неговото отшелничество въ Килифарската пустиня. Той оставилъ градътъ Търново, бащинитѣ си палати и тайно отишълъ при Отца Теодосия въ пустинята; родителитѣ му, като се научили за това негово отшелничество, не само не сж му попрѣчили, нъ още и благодарили Бога, дѣто той е упжтилъ тѣхното чедо на тоя спасителенъ пжть. При Отца Теодосия се събрали 50 души послушници и ученици, между които трѣбва да отбѣлѣжимъ Киприяна, знаменитиятъ отпослѣ Киевски Митрополитъ, и Дионисия, който е знаялъ отлично гръцки и славянски езикъ. Между всичкитѣ ученици първо мѣсто е държалъ блажений Евтимия, който е надминавалъ другитѣ, и по учение, и по отшелничество. Той по цѣли дни и по цѣли нощи стоялъ на молитва и пѣснопѣние и не вкусвалъ нищо; отъ килията си, която е била на уединено мѣсто, той излизалъ само тогава, когато е това изисквалъ неговиятъ старецъ, или манастирскитѣ работи. Тоя неговъ животъ билъ съзренъ отъ Св. Теодосия, който го и насърдчавалъ и наставлявалъ. Послѣ нѣколко години св. Теодосий пожелалъ да се оттегли въ съвършенно безмълвие, за това той наредилъ свегаго Евтимия да управлява братството и да има грижа за неговото убучвание и наставлявание. Килията на светаго Теодосия била наблизо до братството, и блажений Евтимий е ходилъ при него всѣкоя вечерь късно, едно да му извѣстява за извършеното прѣзъ деньтъ, както отъ него, така и отъ братията и да получи нови наставления за идущиятъ день, а друго самичъкъ той да получи духовно наставление. Така вървѣло дълго врѣме. Свети Теодосий билъ много нажаленъ за маловѣрието, което било обвзело всичкитѣ голѣмци и много се молилъ Богу да избави отечеството и народа отъ напасти и зло. Една вечерь по-късничко блажений Евтимий отишълъ да му даде отчетъ за извършеното прѣзъ деньтъ и да получи благословението му; споредъ обичая Евтимий още отъ далече далъ нуждниятъ знакъ и чакалъ да бѫде повиканъ отъ светаго Теодосия; понеже не получилъ очакваното повикване, той повторилъ и потретилъ установениятъ знакъ, нъ все пакъ мълчание послѣдвало. Тогава той се приближилъ до килията, като мислилъ, че това мълчание на стареца не ще бѫде на добро; той похлопалъ и на вратата, но пакъ никакъвъ гласъ се не отзовалъ; тогава блаженний Евтимий се осмѣлилъ да надникне въ самата килия прѣзъ едно малко прозорче, и останалъ поразенъ отъ това що видѣлъ: виждалъ духоноснаго Теодосия че стои правъ съ издигнати на горѣ рѫцѣ и очи като вдървенъ, а цѣлъ той, отъ главата до нозѣтѣ покритъ съ свѣтлина, като че билъ потъналъ въ живъ огънь като че гори. Отъ това видѣние блаженний Евтимий останалъ въ ужасъ и трепетъ; обвзетъ отъ голѣмъ страхъ, той се върналъ назадъ и чрѣзъ клѣпание клепалото призовавалъ е братията на утренно правило, нъ никому нищо не е съобщилъ за виденото. Съ голѣма душевна борба и неспокойствие прѣминалъ блаженний Евтимий деньтъ и чакалъ да дойде вечерьта и установеното врѣме за отивание при стареца. Като дошло врѣмето Евтимий се упжтилъ къмъ килията на стареца съ голѣмо душевно вълнение; когато наближилъ и се готвилъ да даде обикновенниятъ условенъ знакъ, той чулъ гласътъ на стареца, който го викалъ; Евтимий съ бързи стжпки тръгналъ къмъ килията и, като наближилъ до нея, видѣлъ светаго Теодосия, че сѣди прѣдъ вратата на келията и плаче. Покрътенъ отъ сълзитѣ на стареца, блаженний Евтимий падналъ на очитѣ си при краката му и почналъ и той да плаче и го помолилъ да му каже, защо плаче. Светий Теодосий му рекълъ: стани, сине мой, сѣдни и слушай, що Господъ ми откри. Като се молѣхъ Богу да запази нашето отечество и народа, да опрости грѣховетѣ на царя и нашитѣ болери и отклони всѣкаква напасть отъ тѣхъ и народа, яви ми се ангелъ Господенъ и ми рече: „твоитѣ молитви достигнаха до прѣстола на Господа Бога, и пратенъ съмъ да ти съобща, че грѣховетѣ на царьтъ на болеритѣ па и на духовенството, до толко сж натрупани и искатъ Божие правосждие, щото Господъ е рѣшилъ да накаже заради тия грѣхове цѣлата страна и народа. Знай, че не слѣдъ много врѣме турцитѣ ще нападнатъ на страната българска, ще я освоятъ и опустошатъ, а храмоветѣ Божий ще бждатъ разорени; и вашата тука пустиня ще бжде разорена и запустена. Твоятъ ученикъ Евтимий въ тия тежки дни на запустението ще бжде повиканъ да пасе българската Христова църква и Христовото българско стадо, и той ще бжде свидѣтель на послѣдньото това разорение и запустение.“ Ето защо плача, чедо мое, казалъ Светий Теодосий, като свършилъ разказа си.

„Ти, чедо, си избранъ отъ Бога, като вторий Мойсей, за да бждешъ изпратенъ къмъ българскитѣ велможи и българскиятъ народъ за пастиръ; не дей се противи на тая воля Божия, но когато дойде деньтъ, приеми пастирското звание съ синовна покорность и прѣданность. Въ това тѣжко врѣме мнозина ще заплачатъ, мнозина ще отпаднжтъ отъ благочестието и вѣрата Христова; ти си отреденъ отъ Бога да утѣшишъ плачущитѣ, да издигнешъ падналитѣ и да повърнешъ въ благочестие отстжпилитѣ отъ вѣрата.“

Светий Евтимий колѣнишкомъ изслушалъ тия пророчески думи на своятъ великъ учитель и старецъ, и далъ обѣтъ прѣдъ него, че посветява живота си и ще се жъртвува за благото на черквата и на българскиятъ народъ.

Паданието напрѣдвало: невѣрието се разпространявало, страститѣ кипѣли, борбитѣ между боляритѣ бѣснѣели, земнитѣ страсти вирѣели, черквитѣ празднѣели, ламтенията за земни богатства се разпаляли и всѣки мислилъ да натрупа, колкото може повече злато и сребро за чернитѣ дни, които всички прѣдугадвали, като вѣрвалъ, че натрупаното злато ще го спаси отъ погибие, а народътъ теглилъ, търпѣлъ и съ вцепенение гледалъ на тия общи грабежи. Свети Теодосия, тоя строгъ отшелникъ; тоя великъ светецъ родолюбецъ гърмѣлъ съ своитѣ изобличения, разгорѣщавалъ вѣрата и нравственностьта съ своитѣ наставления и приканвалъ къмъ покаяние падналитѣ; нъ паданието било напрѣднало: неговитѣ съвѣти, неговитѣ наставления и неговитѣ изобличения сж се взимали като оскърбление, и нему било забранено, не само да се явява въ Търново, нъ дори не му било позволено да излиза вънъ отъ монастиря. Позналъ Свети Теодосий, че се наближавали днитѣ на неговото пророчество, и, да не бжде очевидецъ на безпжтствието, той свикалъ ученицитѣ си братя, далъ имъ наставления, благословилъ ги, и, придруженъ отъ Ефтими излѣзналъ изъ пустинята Килифарска. Сутреньта, когато слънцето огрѣло, въ пустинята нѣмало Светаго Теодосия и неговиятъ блаженъ ученикъ Евтимия. Послѣ нѣколко недѣли всички се научили, че българскиятъ молитвеникъ и неговиятъ ученикъ сж въ Цариградъ, при патриарха Калиста, съученикътъ Теодосиевъ. Тукъ въ монастиря Св. Мамантъ, който се намира вънъ отъ градътъ, Св. Теодосий проживѣлъ кратко врѣме, и Св. Евтимий билъ неотлъчно при него. На 27 Ноемврий 1362 год. той издѫхналъ и блажений Ефтимий го погрѣбалъ. Въ това свое кратко прѣкарване въ Цариградъ блажений Евтимий е прѣгледалъ всичкитѣ книги въ библиотеката, набавилъ си всичкитѣ черковни книги на елински езикъ и се готвилъ за велико дѣло. Въ това кратко врѣме той обърналъ вниманието на всичкитѣ велможи и висши духовни сановници, и всички останали зачудени, както отъ неговата добродѣтель и благочестие, така и отъ неговитѣ знания въ светото писание. Всички провиждали въ Евтимия великъ бждѫщъ български Отецъ и светитель. Отъ Цариградъ блажений Евтимий посѣтилъ Студитската обитель кждѣто прѣстоялъ кратко врѣме и се запозналъ съ братята на тая велика лавра; и въ тая обитель той не останалъ безъ работа и трудъ: прѣгледалъ всичкитѣ книги, прѣписалъ е нѣкои нуждни за бждащата му дѣятелность ржкописи, а особено си набавилъ творенията на Св. Теодора, нѣкогашниятъ игуминъ на тая прочута обитель. Това негово кратко прѣбиване между благочестивитѣ иноци е оставило неизгладимъ споменъ въ светата обитель, и братята сж си спомнили съ благого-

21134

вѣние врѣмето, когато е било между тѣхъ великиятъ български Отецъ и иерархъ Евтимий. Отъ тая обитель блаженият Евтмиий отишелъ въ светата Атонска гора, кѫдѣто е прѣкаралъ нѣкое врѣме въ лаврата на св. Атанасия, а послѣ се заселилъ въ пирга (кулата) *Селина* (Иваница), въ предѣла на Зографската света обитель, и тука е прѣкарвалъ безмълвенъ постнически животъ. Неговата светость просветнала въ цѣлата Атонска гора, и той, въ цѣлиятъ сонмъ отъ Богоносни мѫжье, и безмълвници, които сѫ живѣли въ това врѣме по различнитѣ монастири, скитове, постници и пещери, (блажений Евтимий) билъ свѣтълъ като ангелъ, отъ който се отличавалъ единствено чрѣзъ своята плѫть. Въ тоя пиргъ блажений Евтимий челъ светитѣ книги и правилъ е бѣлѣжки по тѣхнитѣ листове и бѣли полета. Около това врѣме въ Атонската гора дошелъ тогавашниятъ гръцкий императоръ Иванъ Палеологъ (нѣкой мислятъ, че е билъ неговиятъ съуправитель Иоанъ Кантакузенъ); тоя царь билъ много сребролюбивъ и, прѣдъ неизвѣстното бѫдѫще е гледалъ да натрупа колкото може повече пари. Нѣкои иноци, гърци, които били такива само по облѣклото си, а въ сѫщность жилище на бѣсоветѣ, отишли при царътъ и му донесли, че блажений Евтимий ималъ царски съкровища отъ много злато и тия съкровища е скрилъ въ пирга Селина, та затова живѣе осамотено, за да не усѣти никой това скрито иманье. Царьтъ, който е билъ, както казахме по-горѣ, много срѣбролюбецъ, повѣрвалъ на думитѣ на тия гърци недобри иноци, дошълъ самичъкъ въ Зографскиятъ монастиръ, и пратилъ войници да доведатъ прѣдъ него блажениятъ отшелникъ. Когато билъ доведенъ прѣдъ него блаженний Евтимий и почналъ да отговаря на зададенитѣ питания относително неговит тайни скрити царски съкровища, то царьтъ и неговитѣ съпроводници останали засрамени. Това изпитванье не послужило за друго, а само да се яви душевното царско съкровище, което криелъ и носилъ в себе си великиятъ нашъ иерархъ. До дѣто той бил изпитанъ прѣдъ царьтъ, войницитѣ прѣровили и прѣтръсили безмълвното му и постническо жилище, кат мислили, че ще намѣрятъ скритото иманье. Нъ освѣнъ священни книги тѣ не намѣрили нищо друго При всичко това царьтъ надъханъ отъ лицемѣрнит иноци, които бѣха причината на това изпитание, рѣшилъ да бѫде изпратенъ блажениятъ Евтимий н заточение на острова *Лимносъ*, който лѣжи наблиз до Света-Гора, нѣщо шесдесетъ поприща. Блажени отшелникъ прѣтърпѣлъ това изгнание съ благодарност и радость.

Царьтъ подлѣ това отишълъ въ Цариградъ и билъ забравилъ за случката съ блажениятъ отшелникъ. Единъ день напрѣдѣ му излиза ѐдно Божественно видѣние което съ голѣмъ гнѣвъ и съ голѣмо заплашване за повѣдало на царя да освободи светия мѫжъ, когото неправедно мѫчи, защото въ противенъ случай ще изтърпи голѣмо зло. Царьтъ уплашенъ отъ това видѣние отъ неговитѣ заплашвания, далъ заповѣдь да се освободи блажений Евтимий; той при това е писалъ самичъкъ на Евтимий да го опрости за нанесената обида и го молилъ да отиде въ Цариградъ. И блажений Евтимий отишълъ въ Цариградъ, кѫдѣто билъ приетъ отъ царя и отъ другитѣ мірски и духовни висши сановници съ най-голѣми почести; царьтъ му цѣлувалъ рѫката и го молилъ за прошка. Всички го молили да остане въ Цариградъ, нъ светиятъ мѫжъ

омислилъ, че вече е врѣме да се завърне въ своето
течество. Той се приготвилъ за пѫть, и послѣ нѣкол-
о недѣли стигналъ въ Търново, като носилъ съ себе
и различно и голѣмо богатство отъ прѣмѫдрость и
азумъ, което умствено богатство той бѣ спечелилъ въ
воето странствуване. Божието провидѣние, което
ѣше го прѣдназначило за велика свѣтителска дѣя-
елность въ България, не го е оставило въ чужбина.
Блажений Евтимий, любитель на осамотенъ съзерца-
еленъ животъ, който е билъ нуженъ за неговото дѣ-
о, не се установилъ да живѣе въ Търново, нъ вънъ
тъ града, на мѣстото, наричано пещера; той си постро-
лъ килия, и черквица „Прѣсвѣтая Троица“; въ това
самотено мѣсто е прѣкаралъ врѣмето си въ молитви
четение на свѣщени книги, а и още въ прѣгледва-
ие и поправяние старитѣ български черковно-служебни
ниги, като е прѣвождалъ нѣкои книги отново отъ
ърцки на български. Може нѣкой да попита, нима́
ий нѣмахме прѣведени всичкитѣ книги, та е трѣб-
ало светий Евтимий отново да прѣвежда и нима̀
таритѣ наши светители не бѣха ги добрѣ и правилно
рѣвели? На това питание ние ще отговоримъ съ ду-
итѣ на знаменитиятъ животописецъ на светаго Евти-
ия—Григория Цамблака: „нъ първитѣ прѣводачи,
ли не знаяли издълбоко гръцкия езикъ, или пъкъ сѫ
ледали да угодятъ на простотата на своятъ езикъ,
а издадоха книги, които не бѣха въ думитѣ сложни
съгласни съ гръцкитѣ писания; тия книги бѣха прѣ-
ълнени съ грубости и не бѣха съ гладъкъ слогъ
рѣведени и имаха само името на благочестивитѣ кни-
и. Много вреда се криеше въ тѣхъ и противно на
стинскитѣ догми, заради това тѣ сполучиха да се
ородятъ и много ереси. Всичко това старо, вто-

риятъ тоя законоведецъ унищожи и като нѣкои бого
писани скрижали отъ височината на умствената гор
донесе и прѣдаде на черквата всички нови (книги
всички честни и съгласни съ евангелието и непоколе
бими въ крѣпостьта на догматитѣ". Отъ тия дум
се вижда, че старитѣ черковни книги, поради невѣ
жеството и неумѣнието на прѣводачитѣ и прѣписува
читѣ, сѫ се вмъкнали такива грѣшки, които сѫ бил
противни на истинскитѣ догмати и сѫ давали хран
на съмнѣния, отъ които сѫ се появили ереси. Едн
внимателно прѣгледвание на тия черковни книги
тѣхното поправяние, съгласно съ догматитѣ, е бил
повече отъ наложително. И великиятъ нашъ иерарх
е извършилъ това съ отличие. Когато въ осамотенат
си килия е вършилъ Светий Евтимий това велик
дѣло, въ Търново станали важни исторически случк
Въ 1365 год. умрѣлъ царь Иоанъ Александръ
оставилъ сина си Иоанъ Шишманъ; послѣ малко п
чиналъ блаженейший патриархъ Иоаникий II-й,
патриаршескиятъ престолъ останалъ празенъ. Това
станало около 1368 г. Събрали се митрополититѣ
епископитѣ, и, като погрѣбли починалия патриархъ
по царска заповѣдь пристѫпили да изберáтъ патриарх
и пастирь на българския народъ. Послѣ нощното бд
ние и топлата молитва къмъ Бога, въ присѫтствиет
на царя и народа, по Божие внушение едногласн
избранъ билъ за патриархъ и пастирь Евтимий.

Когато дошли пратеницитѣ царски и съборни, т
му съобщили за craналиятъ изборъ и го молили д
приеме високото звание, въ което го облича светат
българска църква, светий Евтимий отъ начало о
казалъ, като се усѣщалъ за недостоенъ за това зв
ние; нъ когато светитѣ Отци на българската църкв

арьтъ и народа едногласно го молили да приеме тоя нъ и тоя тежъкъ товаръ, тогава Светий Евтимий, ато си спомнилъ за пророческитѣ думи на стареца Св. Теодосий, приелъ избора и билъ възведенъ на триаршескиятъ престолъ. За кратко врѣме, въ цѣло- отечество и въ цѣлото пространство на българска- църква се усѣтило благотворното влияние на висо- добродѣтелниятъ животъ на великиятъ нашъ свети- ль. Ние ще си послужимъ съ думитѣ на неговиятъ ивотописецъ Григория, за да посочимъ добродѣтелни- ъ животъ на светителя Евтимия. „Щомъ възлѣзе на ителския прѣстолъ веднага показа явни дѣла на оята любовь къмъ своето отечество, и въ поучения- се уприличи въ всичко на великиятъ Мойсей. За ичкитѣ свои думи, наставления и поучения относи- дно добродѣтелитѣ, прѣдлагаше себе си на дѣло то живъ примѣръ. Той бѣше смиренъ и кротъкъ кротостъта смѣсваше съ прѣмѫдрость, та нѣмаше жда никакъ отъ орѫжието на сърдната и гнѣва, ко- то трѣбваше да поправи сърдната, гнѣва и прѣгрѣ- нията на пастовото си. Мнозина отъ тѣзи, които се ричатъ пастири, като мислятъ, че съ сърдната ще гатъ да поправятъ стадото, повече го погубватъ. щото невѣщиятъ пастирь, било съ своето викание надѣйно събаря овцата отъ брѣга и съ това стадо- намалява; било, като хвърга съ невнимание жезъла за да уплаши овцитѣ, удари едно по главата и пада мъртво, а друго пъкъ, за да се запази, по- гва и съ това си счупва кракътъ, или пъкъ гръб- ка и ребрата; това животно става сакато, па и въл- га отпада, именно заради която е и назначена отъ лаго Бога за человѣцитѣ; заради това Господъ, кой- се грижи за всичко, така е устроилъ, щото не само да зимаме млѣкото и вълната отъ стадото, нъ да имаме милость за него и да се грижиме да го пазимъ отъ хищнитѣ звѣрове и да го пасемъ. Нашиятъ пастирь Св. Евтимий не е билъ като горнитѣ пастири; той кротко гледалъ на стадото, тихо движилъ устнитѣ си и съ свиренье го повиквалъ да се събере въ едно и да се не разпърсва на широко, защото може да пострадае нѣкоя овца отъ нѣкой звѣръ; ако се намѣри въ стадото нѣкоя хрома, та остая назадъ отъ стадото, той я зима на рамото си и я носи. И цѣлото стадо тичаше подиръ гласътъ на своятъ пастирь, който гласъ то познаваше отъ далече. По тоя начинъ той вървѣше напрѣдѣ съ радостни стѫпки и водѣше своитѣ овци по полето на апостолскитѣ и пророческитѣ писания и често се обръщаше, за да види, да ли всичкитѣ овци вървятъ слѣдъ него, да ли се плодятъ и да ли пасатъ и тлъстѣятъ, и се радваше, защото той искаше да получи отъ господаря на стадото, не само заслужената награда, нъ и много почести. Сѫщо и когато настѫпваше слънечниятъ жаръ, и стадото потъваше въ потъ, та имаше нужда отъ голѣма хладнина, той възвождаше стадото по високо на евангелскитѣ гори и тука даваше на всѣка овца голѣма свобода; отъ тука го изпращаше на небото. Умѣнието на тоя великъ пастирь бѣше до толкова голѣмо, щото и дивата овца укротяваше и я вкарваше упитомена въ общото стадо. Пастирътъ имаше и друго неподражаемо достойнство: и самитѣ звѣрове, които грабятъ овци отъ стадото, той гонилъ не съ стрѣли, не съ прашки, не съ псета, нъ съ своя гласъ: като чуятъ само неговия гласъ, тѣ се боятъ отъ него като отъ гръмъ и бѣгатъ далече отъ стадото.“

Такъвъ бѣ пастирътъ на българското стадо, когото

Богъ издигналъ и проводилъ въ най-тежкитѣ врѣмена за нашето отечество. Царьтъ намѣрилъ въ светаго Евтимия искренъ съвѣтникъ и крѣпитель; болеритѣ—благъ изобличитель; народътъ—защитникъ и пастирь; свещеницитѣ—кротъкъ началникъ и учитель, бѣднитѣ, сирацитѣ и вдовицитѣ—отецъ и утѣшитель, а еретицитѣ—неумолимъ изобличитель. Неговото влияние било толкозъ силно въ цѣлото наше отечество, щото думитѣ му сѫ били посрѣщани съ благоговѣние и приемани съ уважение. Нека посочимъ нѣколко примѣри.

Въ Търново билъ дошълъ нѣкой си *Пиронъ*, който билъ несторяинецъ и се сдружилъ съ лъже-инока Теодосия, съ прѣкоръ Фудулъ, и почнали да сѣятъ ересьта, като проповѣдвали между другото и учение срѣщу иконопочитанието. Тия двама еретици били направили голѣмъ шумъ въ Търново, понеже чрѣзъ магии правили и нѣкои чудеса и много людие смѫтили и поколебали. Царьтъ искалъ съ сила да ги изпѫди изъ България, нъ светий Евтимий не му позволилъ; той съ своитѣ проповѣди денемъ въ всичкитѣ Търновски църкви посочвалъ на народа лъжливостьта на учението на тия двама еретици, а нощемъ се молилъ Богу да му изпрати помощь да закрѣпи стадото си въ благочестието. Народътъ послушалъ гласътъ на своятъ пастиръ и отгонилъ отъ помежду себе си тия двама еретици и смѫтители.

Между другитѣ бѣлѣзи за паданието на тогавашното наше общество били и многото бракоразводи. Отъ царьтъ, който билъ напустналъ жена си Теодора и билъ я изпратилъ въ монастиръ, само за да може да се ожени за еврейката, злото било се разпространило, както между болеритѣ, така и между народа. Както мѫжьетѣ, така и женитѣ за нищо и никакво заявявали

В.Г.О.Б.

на митрополититѣ и епископитѣ, че тѣ не могѫтъ да живѣятъ въ съпрѫжески животъ: мѫжьтъ съ жената или жената съ мѫжьтъ, и искали разторгвание на брака и да имъ се позволило да стѫпятъ въ новъ бракъ. Въ случай, че митрополититѣ имъ отказваха, тѣ самички сѫ разторгвали бракътъ и сѫ живѣли въ вънбрачни съжителства. Злото бѣше стигнало до тамо, щото мѫжьетѣ сѫ имали по нѣколко жени, а женитѣ — по нѣколко мѫжье, и блудството и прѣлюбодѣянието сѫ се считали като най-обкновенни нѣща. Тѣзи прѣстѫпления до толкова сѫ били обхванали, тогавашното наше общество и до толкова сѫ закорѣнѣли, щото тѣхъ сѫ вършили нашитѣ тогава прохални людие и по сборовет̃ѣ монастирски, кѫдѣто сѫ ужъ ходили за богомолство. Великиятъ светитель Евтимий, като билъ убѣденъ, че блудството и прѣлюбодѣянието сѫ най-голѣмитѣ пороци и тѣ съсипватъ най-силнитѣ държави, възстаналъ най-строго срѣщу тѣхъ. За да изкорени беззаконията по монастирскитѣ сборове, светий Евтимий забранилъ тия сборове; за напрѣдъ не сѫ можали да ставатъ никакви сборове въ монастиритѣ. За да има обаче тая негова заповѣдь по голѣмо значение, той забранилъ сбора въ монастира „Св. Богородица,“ който е билъ на̀близо до града. Тоя монастиръ е лѣжалъ въ една много гориста и прохладна мѣстность, кѫдѣто сѫ събиралъ много свѣтъ, а особено Търновскитѣ болери. Именно въ тоя монастиръ светий Евтими забранилъ всѣки сборъ, и никой не смѣялъ да ходи въ него, на разходка, или, както сега ний обикновено казваме, за чистъ въздухъ. Това забранение се простирало и на болери, и на военноначалници, па и на самиятъ царь! Отъ тоя монастиръ забраната се прострѣла на всичкитѣ други монастири.

Забраната била тежка за прохалнитѣ болери и за пощъркелиятъ народъ, нъ прѣдъ високата добродѣтель на Светительтъ и прѣдъ Неговата мощна дума, всички сѫ млъкнали, всички отстѫпили, и въ светитѣ обители екнали отново истински пустнически химни и вече не сѫ се слушали свирки, мірски пѣсни и други волности.

Срѣщу бракоразводитѣ и вънбрачнитѣ съжителства великиятъ светитель употрѣбилъ слѣднитѣ срѣдства.

За да прѣмахне охотата на прохалнитѣ мѫжье и жени да даватъ заявления за разторгвание на първиятъ бракъ и да встѫпватъ въ вторъ или третъ, свети Евтимий издалъ окрѫжно послание до всичкитѣ архиереи, подвѣдомственни на Търновскиятъ патриаршеский престолъ съ увѣщание да заповѣдатъ на свещеницитѣ да не благославятъ за напрѣдъ втори и трети бракове, които немогатъ да бѫдатъ благословени отъ Бога.

Това разпореждание, което въ всѣкое врѣме и между всѣки народъ би посрѣщнѫло голѣмо роптание, въ областьта на българската църква се приело съ мълчание и покорность. Наистина, имало е болери, па и духовни лица, които сѫ били недоволни отъ това разпореждание: първитѣ поради тѣхната прохалность, а вторитѣ, като мислили, че такава заповѣдь противорѣчи на постановленията на светитѣ вселенски събори, които сѫ узаконили второбрачието и третобрачието. Първитѣ недоволници, т. е. болеритѣ, свети Евтими умълчалъ съ нѣколко проповѣди а вторитѣ съ второ окрѫжно послание, въ което се вижда дълбокото догматично и канонично знание на нашиятъ светитель.

Съ това разпорѣждание се прекратили разторгванията на браковетѣ, и всѣки е потърсилъ щастието си въ благословенитѣ отъ Бога, чрѣзъ посрѣдничеството на църквата, бракове.

Наредъ съ тия светителски трудове, Свети Евтимий не оставилъ и дѣлото на милостьта. Всички бѣдни, всички немощни и всички слаби сѫ намирали въ светаго Евтимия своятъ защитникъ, отецъ и учитель. Съ своитѣ проповѣди и съ личното си съдѣйствие той билъ направилъ, или подобрѣ да се каже, прѣобърналъ цѣлиятъ градъ Търново на сиротопиталище и страннoприемница, кѫдѣто сѫ намирали облегчение всички утрудени. Името на светителя Евтимия до толко се прочуло, щото то станало извѣстно не само въ областьта на българската църква, нъ и извънъ нея. Цѣлиятъ източенъ, сѣверенъ, па и западенъ православенъ свѣтъ, е слушалъ съ благоговѣние за дѣлата и достойнството на свети Евтимий, и отъ далечни страни сѫ дохождали духовни и мірски сановници само да видятъ великиятъ българския пастиръ и да се разговорятъ съ него. Всѣки посѣтитель, който е бивалъ удостоенъ да чуе мѫдритѣ светителеви думи, отивалъ си е прѣроденъ и духовно обновенъ. Неговото мнѣние въ черковно-каноничнитѣ, па и догматичнитѣ въпроси е било рѣшающе, и за съвѣти сѫ прибѣгвали до него изъ Сърбия, Руссия, Угро-Влахия и други славянски и не славянски православни страни. Богослужебнитѣ български книги, както билъ ги поправилъ светий Евтимий, сѫ били приети въ всичкитѣ славянски православни църкви.

Такава светителска, пастирска и списателска дѣятелность е показалъ свети Евтимий, и въ такава добродѣтель е прѣкаралъ той днитѣ отъ своятъ светителски животъ.

Наближило обаче врѣмето, да се изпълнятъ пророческитѣ думи на Светаго Теодосия, още като на ученикъ, че земята ще бѫде завладѣна и опленена отъ турцитѣ, църквитѣ запустени и осквернени, и самичъкъ той има да бѫде свидѣтель на това запустение и ще прѣтърпи мѫки, гонения и заточение за името Христово и за своето отечество.

Турцитѣ, които заради голѣмитѣ грѣхове на гърцкитѣ, сърбскитѣ и българскитѣ велможи и царье бѣха изпратени да накажатъ тия народи, били вече се загнѣздили на здраво въ Тракия, били прѣвзели градътъ Одринъ и били почнали да превзиматъ градъ по градъ, село по село и мѣсто по мѣсто—ту отъ българската държава, ту отъ гърцката, ту отъ сръбската. Още въ врѣмето на царя Иоана Александра и на св. Теодосия турцитѣ бѣха се приближили до границитѣ на българското царство, а въ врѣмето на царя Иоана Шишмана, тѣ почнали били да нападатъ и на самата наша държава и да превзиматъ градове, села и други мѣста. Царь Иоанъ Шишманъ излизалъ три пѫти съ войската си срѣщу турцитѣ, нъ и тритѣ пѫти билъ побѣденъ и билъ принуденъ да иска милость и миръ отъ турскиятъ султанъ. За да накаже Господъ нашиятъ народъ, билъ така устроилъ, та царь Иоанъ Александъръ раздѣлилъ нашето царство на три: на Видинско, Търновско и Прѣславско. И на турцитѣ идѣло по-лѣсно да покорятъ така раздѣленото царство. Настъпили бѣха тежки дни за народа, защото турцитѣ робѣха, палѣха, плячкаха и колѣха; кѫдѣто имъ минеше кракътъ, оставяха послѣ себе пустиня и съсипия; мнозина отъ болеритѣ и отъ народа въ странитѣ, които бѣха вече паднѫли подъ турцитѣ, били принудени да отпаднатъ отъ благочестието и да приематъ муслюманството.

Всичко това, като гледалъ и слушалъ свети Евтими, много плакалъ и много се молилъ Богу, нъ рѣшението на Божието правосѫдие било изрѣчено. Като неможалъ да спрѣ това запустение, нити можалъ да измѣни Божието правосѫдие, на светаго не остаяло друго освѣнъ да охрабри борцитѣ, да закрѣпи народа и болеритѣ въ благочестие и да имъ вдъхва любовь къмъ отечеството и вѣрата и да издигне отпадналитѣ отъ това отечество и тая вѣра. Настѫпили за него дни на всегдашна непочивка: на трудъ и бдение и проповѣди всѣкидиевни, на всѣки часъ. Между всички, на всѣкѫдѣ билъ светий Евтимий лично, или неговиятъ духъ. Тукъ охрабрявалъ борбитѣ и войницитѣ; тамо проповѣдвалъ на народа да се сплоти около царьтъ и да умре за отечеството; на друго мѣсто убѣждавалъ никой да не отстѫпва отъ благочестието, нъ съ радость да приеме мѫченическата смърть заради Христа и всѣкой, който така умрѣ, ще приеме награда отъ Христа.

Турцитѣ нападнали на българското царство за послѣденъ пѫтъ и вече били дошли близо до столицата Търново. Тогава, и царьтъ, и болеритѣ, и войницитѣ били принудени да оставятъ Търново и да отидатъ по на западъ, за да продължаватъ борбата съ турцитѣ, а въ градътъ Търново били останали само нѣкои отъ болеритѣ и народа. Царьтъ и болеритѣ много молили светаго Евтимий да излѣзне и той изъ Търново и да дойде съ тѣхъ, защото въ по нататашната борба, той ще имъ бѫде много нужденъ и много полезенъ, нъ свети Евтими несклонилъ. Той ясно виждалъ, че въ Търново го очаквало не друго, а мѫченическа смърть, нъ какъ можеше да остави народа безъ пастиръ? Какъ можеше да остави борцитѣ безъ утѣшение и ободрение? Той не приелъ царевата молба, а като истинский пастиръ останалъ въ срѣдата на своето стадо, та съ него заедно да тегли мѫки и страдания.

Турцитѣ били обиколили градътъ отъ всичкитѣ страни и искали отъ гражданитѣ да се прѣдадатъ; нъ свети Евтимий тамо билъ и храбрилъ борцитѣ да се борятъ до край. Обсадата траяла дълго врѣме, три мѣсеци, и когато свети Евтимий видѣлъ, че народа почналъ билъ да страда за храна и вода и че градътъ неминуемо ще падне въ рѫцѣтѣ на турцитѣ — тогава самичъкъ излѣзналъ изъ градътъ и се упѫтилъ въ лагера на турскитѣ войници. Той е отивалъ на явна смърть, защото турцитѣ сѫ знаяли много добрѣ, че той е единственната причина, дѣто градътъ се не прѣдава, та нѣма да го оставятъ живъ. Когато се научилъ народа, че той излѣзналъ изъ градътъ и отишелъ въ лагера на турцитѣ, почнали всички да плачатъ, защото всѣки билъ увѣренъ, че вече нѣма да видятъ своятъ добъръ пастирь.

Едвамъ билъ излѣзналъ св. Евтимий изъ градътъ, и турцитѣ влѣзнали въ градътъ отъ къмъ днешната страна, наречена Хисарътъ. Това станало на 17 Юлий 1394 год.

Св. Евтимий съ бавни крачки и подпиранъ на своятъ пастирски патриаршеский жезълъ приближилъ се до първитѣ редове на турцитѣ и поискалъ да види Челеби, синътъ Баязидовъ. „Кажете, рекълъ той на стражата, — на вашиятъ повѣлитель, че иска да го види Евтимий, патриархътъ Търновский!“ Както и по-горѣ спомѣнахме, името на великиятъ светитель било извѣстно на всички; между турскитѣ войници е имало и мнозина български синове; като чули името Евтимий, всичкитѣ се натрупали да видятъ тоя великъ български пастирь. Когато съобщили на Челеби, че патриархъ Евтимий е дошелъ въ лагера и желае да го види, той изтръпналъ. Въ царскиятъ дворъ въ Одринъ той билъ слушалъ много за името на Евтимия; самиятъ неговъ баща Баязидъ, като синъ на царкинята Мара, е говорилъ съ голѣмо уважение за българскиятъ патриархъ Евтимия, и сега тоя Евтимий иде при него. Той далъ заповѣдь да го доведатъ съ всичкитѣ уважения на високиятъ му чинъ. Светителя тогава е билъ около 66 годишна възрасть, старецътъ покритъ съ побѣлѣли коси и отъ постъ и бдение, ималъ лице като ангелско. Той повече изглеждалъ ангелъ, отъ колкото човѣкъ.

Обкрѫженъ отъ стражата и отъ хиляди любопитни еничери, светительтъ вървѣлъ кротко и спокойно къмъ чадъра на турскиятъ повѣлитель. Когато пристигналъ до чадъра, на Челеби, тоя послѣдниятъ излѣзналъ изъ чадъра, посрѣщналъ го любезно и го поканилъ да сѣдне. Въ разговора си свети Евтимий е молилъ Челеби да се покаже милостивъ къмто гражданитѣ и да пощади живота и имота имъ, както и градътъ. Челеби послушалъ молбата на българскиятъ светитель и далъ строга заповѣдь на своитѣ военачалници и войници никому да не сторятъ зло: както гражданитѣ, така и градътъ били пощадени.

Послѣ нѣколко дневно бавене Челеби се оттеглилъ съ войската си, като оставилъ за управитель на градътъ едного отъ своитѣ паши съ едно отдѣление войници.

Въ врѣме на борбата и при привземаниего на града много семейства бѣха пострадали и кѫщитѣ имъ срутени, та бѣха изпаднали въ крайна бѣдность. Свети тельтъ Евтимий не стоеше безъ работа; ходилъ е по цѣлиятъ градъ, та е помагалъ на всѣкиго: на едни е раздавалъ милостиния за прѣпитание, други е утѣшавалъ и насърдчавалъ, трети е похвалявалъ за добритѣ дѣла, които сѫ правили на своитѣ братия.

Управительтъ изначало се показалъ добъръ и гражданитѣ, които били се изпокрили отъ страхъ почнали да излизатъ и да захващатъ обикновената си работа. По-послѣ обаче, да ли по заповѣдь отъ Баязида. или отъ само себе си, не се знае, но управительтъ извършилъ едно грозно кръвно дѣло; подъ прѣдлогъ, че има да съобщава нѣщо много важно, той поканилъ всички видни болери, останали въ Търново, и други граждани да отидатъ въ църквата. Болеритѣ и гражданитѣ, които нищо зло не сѫ прѣдусѣщали, отзовали се на тая покана и отишли въ църквата; когато били всички събрани, нападнали ги ненадѣйно въорѫжени войници и изсѣкли по-голѣмата часть; много малцина сѫ успѣли да избѣгатъ. Сто и десеть души мѫченици, сѫ паднали на това мѣсто, а труповетѣ имъ били хвърлени и оставени непогребани, та били изѣдени отъ хищнитѣ птици и други звѣрове. Великиятъ светитель, Евтимий, като се научилъ за това гнѫсно дѣло на пашата, отишълъ неустрашимо прѣдъ него и го изобличилъ прѣдъ всичкитѣ. Между другитѣ думи, които е той казалъ на пашата, помнятъ се тия: „О неправедний ти управителю! Защо тъй безумно си дръзналъ да умалишъ миреното величество на моето достойнство? Достоеше ай-напрѣдъ священникътъ да се принесе жъртва, а ослѣ да дойде редъ и на самитѣ жертви; трѣбваше астирьтъ да върви прѣдъ своитѣ овци и бащата прѣдъ ѣцата си; всичкитѣ първи сѫ осветени отъ мене, та а това и чашата на прѣдзаклаванието достоеше менѣ, азъ да я изпия; менѣ който съмъ работникътъ и който съмъ се трудилъ, подобаваше първъ азъ да вкуся отъ тоя сладъкъ плодъ: Ако е трѣбвало да се сѣче нѣкой, то азъ трѣбваше да бѫда на първо мѣсто.“

Видите ли, братия, какъвъ великъ пастирь е имала нашата църква? Светительтъ е скърбилъ защо той първъ да не бѫде посѣченъ, защо той първъ да не вкуси сладкиятъ плодъ на мѫченичеството. Великиятъ пастирь е жалилъ, защо не сѫ зели неговата глава, а да оставятъ стадото му невредимо. О! неизказано величие на духа на истински духовенъ пастирь.

Пашата, разсърденъ отъ острото изобличение на светительтъ, за дѣто е погубилъ толкова мѫченици (а може би да е ималъ и тайна заповѣдь, отъ султана който въ това врѣме се биелъ срѣщу царя Иванъ Шишмана, който юнашки се защищавалъ и борилъ въ Урвичъ) заповѣдалъ да хванатъ светительтъ, да го вържатъ и посѣкатъ отгорѣ на градската крѣпость! Войницитѣ го хванали,ързали, съблекли му светителскитѣ дрѣхи и такаързанъ, и съблеченъ покарали на отреденото мѣсто, за да го посѣкатъ. Светительтъ безъ страхъ и съ твърди крачки съ весело и спокойно лице отивалъ къмъ мѣстото. Извели го отгорѣ на крѣпостьта, за да може всѣки да види неговото отсичание; той колѣничилъ и си прострѣлъ шията, за да му отсѣкатъ главата. Въ това врѣме събраниятъ отъ далече народъ и по домоветѣ си плакали съ гласъ за своятъ пастирь. Видѣли, какъ го извели отъ горѣ на стѣната, какъ самичъкъ той колѣничилъ и какъ подложилъ светата си глава подъ острото на ножа; видѣли и когато джелатина издигналъ и замахналъ ножътъ за да отсѣче главата, и всички зажумели, за да не видятъ, какъ ще се мѫчи великиятъ светитель. Послѣ нѣколко минутно бавение всичкитѣ погледнали къмъ стената, и колко останали всички учудени, когато намѣсто посѣченъ, тѣ видѣли своятъ пастирь живъ, и джелатинътъ край него вдървенъ съ издигнатъ ножъ, който лъщѣлъ срѣщу слънцето. Българитѣ издали радостенъ викъ, а турскитѣ войници били обзети отъ страхъ и трепетъ. Господъ закрилилъ и запазилъ своятъ великъ угодникъ. Въ мига, когато джелатина издигналъ ръката си за да замахне съ ножа и да отсѣче главата на светительтъ, той усѣтилъ, че нѣкой му хваналъ ръката и я стисналъ до толкова силно, щото тя се вдървила.

Това чудо уплашило всичкитѣ турци, и пашата далъ заповѣдь да го отвържатъ и освободятъ. Учудванието на турцитѣ още повече се уголѣмило, когато свети Евтимий съ едно благословение направилъ, та ръката на джелатина, която бѣше се вдървила, отново почнала да се движи, както и по-прѣди. Българитѣ посрѣщнали своятъ пастиръ и изпратили съ радость въ монастиря „Св. Апостолъ Петъръ и Павелъ“, кѫдѣто му било отрѣдено да живѣе, защото патриаршескиятъ домъ въ Царевецъ билъ заетъ отъ турцитѣ, а патриаршеската църква „Възнесение Господне“ била прѣвърната въ джамия. Въ това врѣме и другитѣ църкви или били потурчени, или пъкъ обърнати въ бани и конюшни. Свещеницитѣ били изгонени, а светитѣ тайни били хвърлени на псетата.

Така, сбѫднали се пророческитѣ думи на светаго Теодосия.

Светий Евтимий въ монастирътъ не прѣстаялъ да се моли Богу, да утѣшава народа и да го крѣпи въ благочестие.

До дѣто това е ставало въ Търново съ свѣтителя Евтимия и съ гражданитѣ Търновски, на западъ въ

Урвичъ, царъ Иоанъ Шишманъ се биелъ храбро с турцитѣ и защищавалъ останалата непокорена част отъ българското отечество. Къмъ тая борба на своят царь всички българи сѫ гледали съ съчувствие, и всѣк се трудилъ да помогне, кой какъ и съ какво може За да унищожи това съчувствие и да накара българитѣ, да не смѣятъ дори и да помислятъ да помагат на своя царь, Баязидъ е употрѣбявалъ насилие, убийства, а на мѣста подкупи и награди. Великиятъ българский светитель и останалитѣ въ Търново болери видни граждани сѫ слѣдили борбата на царя съ голѣмо душевно вълнение и сѫ очаквали все радостн извѣстия. Турцитѣ, отъ които не е можало да бѫд скрито това чувство и желание, сѫ имали много голѣм страхъ отъ светаго Евтимия, който е можалъ всѣког да вдигне народа; и по тия причини султанъ Баязид далъ заповѣдь да изселятъ изъ Търново по-виднит граждани ведно съ светаго Евтимия и да ги настанят по-навѫтрѣ въ турската държава въ Тракия, кѫдѣт властьта на турцитѣ, като по-отдавнашна, била повеч утвърдена и закрѣпена. Тая заповѣдь била изпълнен Едно отдѣление еничаря грабнали светительтъ Евтимия и по-голѣмата часть отъ търновскитѣ болери граждани съ женитѣ и дѣцата и пѣшкомъ ги подк рали за Тракия прѣзъ балканитѣ. Това изгнание било много жално; не сѫ заточвали цѣло семейст или цѣла фамилия, та поне да бѫдатъ заедно: но дѣлили синъ и дъщеря отъ родители и роднини о роднини, и едни сѫ зимали а други оставали; теж е да остави човѣкъ своето огнище и да отиде въ чужбина, нъ да се раздѣли отъ баща или отъ дѣца жена и роднини, това е непоносимо тежко. При ра дѣлата на изгнаницитѣ отъ своитѣ се дигналъ такъ

вопълъ и такъво ридание, което е покъртило и ка-
мъцитѣ. Светительтъ Евтимий, като гледалъ, какъ дъ-
щеря пригръща майка си, синъ — баща си, — баща
— дѣцата си, — той заридалъ като дѣте и съ пла-
чътъ си се помъчилъ да утѣши своитѣ духовни дѣца.
„Утѣшете се любезни мой дѣца“ — говорилъ той на
нещастницитѣ: „ако не се видите вече тука, тамо горѣ
ще се видите; ще се съберете, за да не се раздѣлите
никога. Молѣте се Богу и недѣйте отпада отъ Хри-
стовата вѣра; оставямъ ви на Бога и на Неговата за-
крила.“ Съ такива топли пастирски думи светительтъ
Евтимий се рзздѣлилъ съ паството си, което остаяло
въ Търново, и подпиранъ на своятъ жезълъ, съ твърди
крачки е завървѣлъ въ своето изгнание, послѣдванъ
отъ множество мжжье, жени и дѣца, сжщо като него
изгнаници.

Останалитѣ въ гр. Търново сж били трижъ позло-
ести отъ тия, които сж били заедно съ пастира си:
ия имали при себе утѣшительтъ и пастирьтъ си, а
ругитѣ сж лишени били отъ това щастие въ срѣдата
а тая злочестия. Тѣ, останалитѣ въ Търново бъл-
ари трѣбвало е да бждатъ очевидци на истинското
пустошение на градътъ. На мѣстото на изгнаницитѣ
ошли прѣселени турци и нѣкогашното царско и бо-
ерско прѣградие Царевицъ, а сега хисарътъ било
аселено съ тия прѣселенци. Много Търновци, а осо-
енно отъ болеритѣ приели мусулманството само за да
пазятъ своитѣ имения.

Пжтуванието на изгнаницитѣ зимно врѣме и пѣш-
омъ било много тежко, а особенно за светительтъ, който
илъ вече старецъ и за женитѣ и дѣцата; но всички
е усѣщали умора, като виждали своятъ светецъ па-
иръ, какъ вървѣлъ той спокоенъ съ сълзи на очи и

съ молитва на уста, за своятъ народъ и за своето клето отечество. Прѣминали Стара-Планина и настжпили въ днешното твърдишко поле; на всѣкждѣ прѣзъ кждѣто минали, пжтьтъ билъ покритъ съ свѣтъ: мжжье жени и дѣца, които сж се стичали отъ далечни села, само да видятъ за послѣденъ пжть своятъ любимъ пастирь, да му цѣлуватъ дѣсницата или пъкъ да получатъ благословението му само; и светительтъ всичкитѣ е поучавалъ, всичкитѣ е утѣшавалъ и всичкитѣ е утвърждавалъ въ благочестие и въ вѣрата Христова.

Когато слѣзнали въ полето, пристигнала нова заповѣдь отъ султана: патриархъ Евтимий да се отдѣли отъ другитѣ изгнаници и да се заведе по навжтрѣ въ държавата, а другитѣ изгнаници да разпръснатъ по тамошнитѣ мѣста. Когато била съобщена тая заповѣдь и когато заповѣдали на великиятъ светитель да се отдѣли и да върви, настанало такъво ридание, издигналъ се такъвъ плачъ и писъкъ, щото и самитѣ еничери заплакали. Които сж били по-близо до светительтъ, едни сж му цѣлували краката и ги обливали съ сълзи, а други ржцѣтѣ: тѣзи, които не сж можли това да сполучатъ, цѣлували сж му скутоветѣ отъ върхната дрѣха, а трети пъкъ сж кжсали трѣвата, кждѣто сж били стжпвали нозетѣ му. Женитѣ, които сж били по далеко хвъргали сж ги въ краката му или тамо, отъ кждѣто щѣлъ да мине. Тѣзи пъкъ, които сж били подалечъ и отъ многото и гжстиятъ натъпканъ около светительтъ народъ не сж можли никакъ да се приближатъ до него, съ громко ридание и плачъ сж го молили и тѣхъ да благослови и изпрати прощение. Светительтъ е далъ знакъ да млъкнатъ всички, и настжпила мрътва тишана; колѣничилъ е той, колѣничили сж и всичкитѣ; съ издигнати ржцѣ къмъ небето великиятъ светитель шепнишкомъ се молилъ Богу и; като свършилъ молитвата, той казалъ на своитѣ людие тѣзи думи: „прѣпоръчвамъ ви да държитѣ крѣпко светата православна вѣра и законътъ Господенъ, прѣнесетѣ и прѣтеглѣте всичкитѣ мѫки, всичкитѣ лишения, па и самата смърть заради Христа Бога, който ще ви награди съ вѣченъ блаженъ животъ.“ Послѣ, като се помолилъ пакъ Богу, станалъ и за послѣденъ пѫть е благословилъ своето паство и тръгналъ изъ пѫтьтъ, когато народа е ридаялъ слѣдъ него и викалъ: „кому ни оставяшъ пастирю добри?“ Светительтъ се обърналъ и казалъ: на светата тройца ви прѣдавамъ сега и за всѣкога.“

Послѣ нѣколко часове светительтъ е билъ далечъ отъ народа, който на колѣнѣ е приемалъ изпращаното отъ Него благословение.

На кое именно мѣсто е откаранъ великиятъ нашъ светитель, т. е. въ кой градъ или село, или въ кой монастиръ — не се знае; знае се само, че това мѣсто е било монастиръ въ Тракия и то въ Одринската область. Нѣкои мислятъ, че светительтъ Евтимий постоянно билъ заселенъ въ днешниятъ бачковский монастиръ, или въ нѣкой другъ наблизо до тоя монастиръ, нъ това още не може да се утвърди положително за сега. Кое и да е било мѣстото обаче, кѫдѣто е прѣкаралъ светитель Евтимий послѣднитѣ си дни ние знаемъ, че това мѣсто, уединено и усамотено, е станало прочуто на далечъ и тамо всѣки день се стичалъ много свѣтъ, за да видятъ светителя, който господъ явилъ като втори Илия, и да получатъ отъ него благословение. Той е поучавалъ, утѣшавалъ и закрѣпялъ въ вѣрата и благочестието.

Понеже тия области бѣха паднали подъ турска власть по̀ отдавна, то турцитѣ бѣха успѣли да утвърдятъ по̀ крѣпко своята власть, и мнозина било болери, било други граждани, бѣха отпаднали отъ Христовата вѣра и бѣха приели мусулманството; това било станало въ врѣмето на завоеванието и то, или отъ страхъ, или за да запазятъ своитѣ имения. Светитель Евтимий е обиколилъ всичкитѣ околни мѣста, посѣтилъ е всичкитѣ отпаднали отъ благочестието семейства и успѣлъ е да ги повърне отново въ Христовата вѣра, а нѣкои сѫ станали дори и апостоли, та ходили по градоветѣ и селата, за да издигатъ падналитѣ. „По всичкитѣ градове, по всичкитѣ села, по пѫтищата; на тържищата, въ кѫщитѣ и въ църквитѣ се слушало името Евтимиево и се считало като че отъ това име се освѣщавало това мѣсто“ — казва животописецътъ митрополитъ Киевски Григорий Цамблакъ. За своята добродѣтель, за духовната чистота и за своята богоугодность и праведность, светитель Евтимий се сподобилъ отъ Бога Христа съ благодатъ на врачувание. Мнозина недѫжни, болни и хроми сѫ дохождали при светителя и се връщали оздравѣли. Това още повече прославило името на Св. Евтимия и много свѣтъ е идвалъ при него. Много славни и прочути жени, съпруги на знаменити началници, сѫ дохождали при Евтимия и сѫ бивали повръщани въ благочестие. Мѫжьете на тия жени сѫ дохождали при светителя и сѫ му носили злато и срѣбро, което злато светительтъ е раздавалъ на бѣднитѣ и страждущитѣ. Веднъжъ единъ отъ тия велможи билъ отнелъ пари съ цѣль да ги даде на светительтъ, за да си набави нѣкои нуждни за старческата му възрасть нѣща, нъ светительтъ ги не приелъ, а казалъ му да ги раздаде на сиромаситѣ. Удивенъ отъ това великодушие велможата му казалъ:

„та кой е повече сиромахъ и кой повече нужда има отъ милостиня, ако не ти владико, който си обтрупанъ и отъ старость и отъ немощь, а при това още и притесненъ отъ невѣрнитѣ?“ Той е погледналъ кротко на велможата, тихо се засмѣлъ и отговорилъ: „моето богатство, чедо мое, е скрито тука — като му сочилъ евангелието — това богатство ще бѫде показано тогава, когато, онзи, който ни го е прѣдалъ, дойде да изисква печалбата отъ него; нъ това богатство не е само мое, а на всички, които обичатъ Господа.“

Така добродѣтелно, ангелски и апостолски е прѣкаралъ послѣднитѣ си дни нашиятъ великъ светитель Евтимий, и се прѣселилъ въ вѣчниятъ животъ, като получилъ заплата за своитѣ трудове въ винограда господенъ. Послѣ смъртьта му, светитѣ му мощи сѫ давали изцѣление на всички болни, които сѫ прибѣгвали къмъ него съ вѣра, а нашата света православна българска църква го е причислила къмъ лика на великитѣ светители и божии угодници. Дано и ние чрѣзъ неговитѣ молитви получимъ опрощение на нашитѣ грѣхове и да наслѣдимъ животъ вѣченъ, отъ Господа нашего Иисуса Христа, на когото нека бѫде слава честь и поклонение, сега, всѣкога и въ вѣки, Аминъ.

ВАРНА * ГРАДСКО ОБЩИНСК

17-Й ЮЛИИ

Паметь на светителя Евтимия Патриарха Търновски.

Великиятъ светитель Евтимий Патриархъ Търновски, спорѣдъ съчуванитѣ прѣдания и бѣлѣжки, починалъ на 72 годишна възрасть, въ деньть 17-й Юлий 1402 година. Богу било угодно да повика отъ тоя свѣтъ своя великъ угодникъ тъкмо въ тоя день, когато издъхнала свободата на неговото отечество и когато билъ упразненъ прѣстола на священноначалницитѣ на светата българска църква.

За литературната дѣятелность на светителя Евтимия и за толкова голѣмото значение на неговитѣ книжовни трудове въ нашата книжнина освѣнъ ония кратки листенца въ нашитѣ учебници, никадѣ другадѣ нѣма по-пространно и повече истънко писано. — Най-напрѣдъ, още въ 1871 година, Архимандритъ Леонитъ, Руски списатель донесе въ „Гласникъ“ кн. 31 (органъ на Сърбското учено дружество) статия подъ заглавие: „Ново градиво за българската история,“ въ която се прѣдава на кратко животоописанието на светителя Евтимия, съ оцѣнка на неговата „книжовно-светителска дѣятелность и се завършва съ слово похвалное, иже въ святихъ отцу нашему Евтимию Патриярху Търновскому.“ Григория архиепископа росийскаго. Послѣ него, макаръ и по късно, зае се да издаде всичкитѣ трудове на светителя, другъ руски списатель, нъ успѣ да издаде само една часть отъ тѣхъ.

Светитель Евтимиевитѣ книжовни трудове се дѣлятъ на четири родове, а именно: 1) *Литургични и черковно-богослужебни книги;* 2) *Похвални слова*; 3) *Жития* и 4) *Послания*. — Литургичнитѣ книги, които е той прѣвелъ отъ гръцки сѫ извѣстни: а) Уставътъ на литургията на Св. Иоанъ Златоустъ; б) литургията на светаго Иакова, съставена отъ светаго апостола Иакова, първиятъ Иерусалимски епископъ, по която се служи въ Божий гробъ и в) Литургията на светаго апостола

Петра, съставена отъ светаго апостола Петра, по която се е служило въ Римъ. Съ послѣднитѣ два свои труда великия светитель е посочилъ на римокатолицитѣ, че още въ врѣмето на светитѣ апостоли въ богослужението е сѫществувало причащението подъ двата вида. — Отъ похвалното слово на архиепископа Григория, въ което се говори за книжовната дѣятелность на св. Евтимия се вижда още, че послѣдний Български Патриархъ е поправилъ и всичкитѣ церковни и богослужебни книги у насъ, които се употрѣбявали въ православнитѣ църкви при катадневното, недѣлното и празничното богослужение, внесълъ ги въ църквитѣ ни, а старитѣ изхвърлилъ. Така поправени тия книги сѫ прѣнесени изъ България въ Сърбия и Русия.

Похвалнитѣ слова, които светитель Евтимий писалъ и говорилъ въ църква въ честь на различнитѣ господски праздници, мѫченици и угодници Божии, не ще бѫдатъ малко. Светитель Евтимий, който е билъ отличенъ църковенъ ораторъ и комуто проповѣдитѣ сѫ били най силното и мощно орѫдие, както срѣщу пороцитѣ, така и срѣщу еретицитѣ, ще е билъ писатель на много похвални църковни слова, но до насъ сѫ уцѣлѣли само нѣколко:

Похвално слово за Константина и Елена; въ това слово се излага житието на св. царя Константина, като се докосва до историческитѣ събития; най накрай завършва словото си съ обръщание къмъ царя Иоана Шишмана, въ което го кани да бѫде защитникъ на вѣрата, какъвто защитникъ е билъ царь Константинъ; похвално слово на въведение въ храма на св. Богородица, похвално слово на света недѣля, и похвално слово на св Михаила война отъ Потука.

Житията, написани отъ светителя иматъ за насъ по голѣмо значение, защото въ тѣхъ се намиратъ цѣнни бѣлѣжки исторични и географични; въ тѣхъ светительтъ е прѣдставилъ всичкото величие и славата на нашето отечество въ врѣмето на Асеньевцитѣ и голѣмото благочестие на царьетѣ: Асена, Петра, Калояна и Асена II, които заедно съ освобождаванието българскитѣ крайеве и области изподъ византийска власть, прибирали сѫ светитѣ мощи на българскитѣ светци и сѫ ги прѣнасяли въ своята столица, та съ тѣхъ красили градътъ Търново. Съ тия жития светитель Евтимий искалъ да издигне духа на тогавашното паднало общество, а въ сѫщо врѣме да подигне и благочестието: като е разкривалъ величието и славата на своето отечество въ миналото врѣме. Той е гледалъ да ободри и царь, и болери, и военачалници, и народъ и войници и да имъ вдъхне любовь къмъ отечеството, та да се биятъ и умиратъ за него: а като е излагалъ какъ сѫ ставали тържествата при прѣнасанието светитѣ мощи въ Търново и какъ сѫ издигвани нови храмове въ честь на тия светци или въ паметь на побѣдитѣ — той е прѣдставлявалъ много нагледно, колко благочестиви сѫ били въ онова врѣме и царьтъ, и болеритѣ, и войницитѣ, па и народътъ; само съ силата на това благочестие нашитѣ царье и нашата войска на всѣкадѣ сѫ били побѣдители. Езикътъ и слогътъ въ тия жития сѫ така легки, и изложението така топло, щото вие виждате въ всѣки редъ, отъ една страна голѣмото благочестие Светителево, а отъ друга неговата безгранична любовь къмъ земното отечество и къмъ паството. Той е наистина пастиръ народенъ. До сега извѣстни жития написани отъ него сѫ:

а) *Житие на прѣподобниятъ отецъ Иоанъ Рилски*,
б) *Житие на Св. Илариона Мегленски*,
в) *Житие на прѣподобна Матифилотея* и
г) *Житие на Св. Петка.*

Въ тия жития се разправя и какъ сѫ прѣнесени светитѣ мощи на тия светци въ Търново.

Отъ Посланията на светителя Евтимий сѫ познати до сега само три: „*послание до Никодима священноинока, иже въ Тисменѣ;* (Влашко); *послание до Киприяна монаха*, който е живѣлъ въ Св. Гора и *послание до Митрополита Угровлахийски Антима.*

Тия три послания, които сѫ печатани въ книжка 7—8 на спис. Религиозни Разкази за 1898 г. ни посочватъ голѣмото значение, което е той ималъ въ онова врѣме и колко авторитетно е било неговото мнение по различнитѣ догматични въпроси.

Книжовната дѣятелность Светитель-Евтимиева ще бѫде непълно описана, ако не спомѣнемъ за неговата — „Евтимиева школа.“ която е произвела стотина и повече отлични духовни писатели и Отци. Покрай своето светителствувание, свети Евтимий се занимавалъ още съ учителство. Патриаршескиятъ домъ е билъ цѣла Лавра, съ хиляди послушници — ученици, които сѫ учили при светителя Евтиаий св. писание и сѫ се готвили за бѫдащи священнослужители. Тия негови ученици сѫ били:

българи, сърби, власи, руси и други. Патриархъ и учитель! Колко велико дѣло! А таково дѣло е вършилъ само великъ йерархъ и светитель. Тия ученици Евтимиеви, като нападнали турцитѣ на Търново, сѫ били разпръснати по всичкитѣ православни страни, а особено въ Русия, кѫдѣто отнели съ себе си и българската църковна книга и българскиятъ църковенъ напѣвъ. Днешната Киево-печерска лавра е основана отъ тия избѣгали българи иноци и ученици Светитель Евтимиеви, като отнесли съ себе си и тогавашнитѣ наши църковни книги. И днеска въ тая киевска обитель е запазено българското църковно пѣние, каквото то е било употрѣблявано нѣкога въ нашитѣ църкви въ врѣмето на светитель Евтимий.

Ето какъвъ е билъ послѣдний Български Патриархъ Евтимий, той е билъ велика и симпатична личность въ послѣднитѣ народни българи. Той билъ Аскетъ безъ укоръ, той билъ богословъ освѣтленъ, той билъ патриархъ святъ, просвѣтитель и утѣшитель народенъ и „вся и все.“ Има положителни данни, да се вѣрва, че той далеко не приличалъ на насъ. Неговото врѣме съвсѣмъ не било по-добро отъ нашето, но до когато ний отдаваме всичкото „неустроеніе времене“ на романи и чакаме да дойде нѣкой отъ невидѣло да оправи свѣта за запазване вѣрата на народа, Евтимий събиралъ своето паство въ храмове и тамъ излагалъ учението на църквата като поразявалъ въ сѫщото врѣме еретическитѣ тогавашни учения, но и това било малко. Той отивалъ по кѫщи и тамъ училъ, наставлявалъ, утѣшавалъ. Такъвъ билъ патриархъ Евтимий. И затова справедливо заслужилъ той почитанието на народа и адмирацията на своитѣ съврѣменици. Единъ отъ тѣхъ, Григорий Цемблакъ, се учудвалъ най-много на неговата душевна и нравствена сила и го сравнява съ пророкъ Илия; Константинъ философъ пада въ екстазъ прѣдъ неговото художествено перо, а Іосифъ, Видински митрополитъ плаче: „по-добрѣ — казва той — по-добрѣ бѣше слънцето да угасне, отколкото езикътъ на Евтимия да замълчи!“ . . . .